

เรื่องเล่า...

ตลาดเขียว

4 ภาค

ปกป้องโลกด้วยเกษตรอินทรีย์ ชุมชนสุขภาพดีด้วยตลาดเขียว

จงจิตต์ ฤทธิรงค์ · ภักธราภรณ์ จิ่งเลิศศิริ · พิมลวรรณ นิตยบุรา
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

ตลาดสุขใจ

ตลาดสุขใจ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม เป็นตลาดเขียวที่ใส่ใจสุขภาพของทั้งผู้บริโภคและเกษตรกร โดยดำเนินการภายใต้แนวปฏิบัติ **"สามพรานโมเดล"** ซึ่งเป็นการริเริ่มของผู้บริหารโรงแรมสามพรานริเวอร์ไซด์ แรกเริ่มโรงแรมต้องการซื้อวัตถุดิบอินทรีย์จากเกษตรกรโดยตรง ไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง เพื่อนำวัตถุดิบมาทำอาหารให้กับแขกของโรงแรม จนนำไปสู่การรวมตัวเป็นกลุ่มธุรกิจและการเกิดขึ้นของตลาดสุขใจ

เมื่อริเริ่มสามพรานโมเดลพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ในพื้นที่ทำเกษตรเคมีซึ่งส่งผลต่อสุขภาพของเกษตรกรและเสี่ยงต่อการเจ็บป่วย เกษตรกรต้องแบกรับค่าใช้จ่ายทั้งการดูแลสุขภาพหรือรักษาพยาบาลตนเองจากการเจ็บป่วยจากสารเคมี ค่าสารเคมีเพื่อใช้ในการทำเกษตรที่สูงขึ้น เพราะต้องการได้ผลผลิตในปริมาณมาก นอกจากนี้ เกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตเองได้ ทำให้มีหนี้สินมากกว่ารายได้ เกษตรกรจึงตระหนักถึงอันตรายของสารเคมีและรวมกลุ่มกันขึ้นภายใต้ชื่อ **"กลุ่มธุรกิจเชิงคุณค่าสามพราน"** ร่วมกับการดำเนินงานของสถาบันวิชาการสหกรณ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เพื่อหาแนวทางแก้ไขและส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ยั่งยืน การรวมกลุ่มดังกล่าวทำให้เกิดตลาดสุขใจขึ้นเพื่อเป็นตลาดทางเลือกให้แก่เกษตรกรที่ผลิตพืชผักแบบอินทรีย์ แต่ไม่มีพื้นที่เพื่อจำหน่ายผลผลิตอย่างเพียงพอ

ตลาดสุขใจมีเนื้อที่ประมาณ 2 ไร่ในบริเวณสวนสามพราน สินค้าอินทรีย์ที่จะนำมาขายในตลาดจะต้องได้รับการตรวจสอบเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับผู้ซื้อทุกวัน ตลาดตอบโจทย์คนที่ดูแลสุขภาพและราคาสินค้าเป็นที่ยอมรับได้ นอกจากนี้ สวนสามพรานยังได้ก่อตั้งแหล่งเรียนรู้เกษตรอินทรีย์มาตรฐานสากล เพื่อให้ผู้ที่สนใจได้เข้ามาเรียนรู้การทำเกษตรแบบอินทรีย์

เกษตรกรภายใต้การดำเนินงานของสวนสามพรานสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรในเครือข่ายด้วยกัน และได้รับการส่งเสริมศักยภาพ โดยมีหน่วยงานที่มีความเชี่ยวชาญทางวิชาการมาร่วมให้ความรู้ด้วย ทำให้เกษตรกรมีทัศนคติที่ดีและความเชื่อมั่นในการทำเกษตรอินทรีย์และประโยชน์ที่ได้รับมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมี **"ตลาดสุขใจสัญจร"** ซึ่งเป็นการขยายตลาดให้เข้าถึงผู้บริโภคได้ง่ายและมากขึ้น การดำเนินงานของตลาดสุขใจได้เพิ่มขีดความสามารถภายใต้การดำเนินงานของ "มูลนิธิสังคมสุขใจ" ร่วมกับภาครัฐ นักธุรกิจเอกชน นักวิชาการและเกษตรกรในพื้นที่อำเภอสามพราน เพื่อทำงานร่วมกันอย่างเต็มศักยภาพและมีประสิทธิภาพ เช่น การมีแปลงสาธิตในโรงเรียนเพื่อให้เด็กได้เรียนรู้และนำความรู้ไปต่อยอดหรือขยายไปยังครัวเรือน การดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่า คุณภาพชีวิตของเกษตรกรดีขึ้น และผลผลิตของเกษตรกรไม่เพียงพอต่อความต้องการ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ผู้บริโภคตระหนักถึงความปลอดภัยของอาหารมากขึ้น

ตลาดสุขใจเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างผู้บริโภคและผู้ผลิตโดยตรง โดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง และสินค้าราคาเป็นธรรม เกษตรกรสามารถตั้งราคาขายได้เองตามความเห็นของเกษตรกรแต่ละกลุ่ม สินค้าบางอย่างราคาถูกกว่าตลาดทั่วไป ผู้บริโภคสามารถตรวจสอบความปลอดภัยของสินค้าได้ถึงแหล่งผลิต มีคณะกรรมการตลาดเพื่อช่วยดูแลความเรียบร้อยและขับเคลื่อนตลาดให้มีมาตรฐานและประสิทธิภาพ แต่ละเดือนจะมีการประชุมกลุ่มเกษตรกรที่อยู่รอบจังหวัดนครปฐมและจังหวัดใกล้เคียง เพื่อติดตามการดำเนินงานและหาแนวทางในการพัฒนาเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง ปัจจุบัน (พ.ศ. 2566) สามพรานโมเดล ประกอบด้วยกลุ่มเกษตรกร 15 กลุ่ม จำแนกเป็นเกษตรกรในจังหวัดราชบุรี 3 กลุ่ม ประจวบคีรีขันธ์ 2 กลุ่ม และอีก 10 กลุ่มเป็นกลุ่มเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดนครปฐม เกษตรกรทุกกลุ่มที่เข้าร่วมโครงการจะต้องปฏิบัติตามระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (Participatory Guarantee System – PGS) ซึ่งเป็นข้อตกลงร่วมกันระหว่างเกษตรกรด้วยกันเองและตลาด เกณฑ์หลักข้อหนึ่งคือ ตลาดสุขใจเป็นพื้นที่เพื่อให้เกษตรกรและผู้บริโภคได้ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันอย่างมีความสุข

ตลาดสุขใจมีแนวทางการสร้างความสำเร็จของตลาดเขียว 3 ประการ ได้แก่

- 1) ระบบการจัดการตลาดและคุณภาพผลผลิตที่ดี
- 2) ความโปร่งใสทุกมิติ ทั้งเกษตรกร ผู้ขาย ผู้ซื้อ และผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด และ
- 3) เชื่อให้ผู้บริโภคหรือลูกค้ามีส่วนร่วมในตลาดภายใต้หลักการดำเนินงานที่ว่า

"สร้างสรรค์ห่วงโซ่คุณค่าอินทรีย์สู่ผู้บริโภคบนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง"
ซื่อสัตย์ โปร่งใส และเป็นธรรม

ตลาดสุขใจมีสินค้าหลากหลายทั้งผัก ผลไม้ รัญพืช เนื้อสัตว์ อาหารปรุงสุก เครื่องดื่ม ของหวาน เสื้อผ้า ของใช้ต่างๆ ความพิเศษของตลาดสุขใจคือ ร้านอาหารในตลาดจะต้องใช้วัตถุดิบอินทรีย์ที่ซื้อจากเกษตรกรในกลุ่มตลาดสุขใจ ซึ่งช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกรในกลุ่มด้วยกันและยังเป็นอาหารที่ปลอดภัย แม้ว่าอาหารที่ขายในตลาดจะหากินที่ไหนก็ได้ แต่สิ่งที่ผู้บริโภคจะได้รับจากการกินอาหารที่ตลาดเขียวคือ

"ความปลอดภัยและความจริงใจของผู้ขายที่ส่งต่อไปยัง
ผู้บริโภคโดยตรง"

ความเป็นธรรมของตลาดสุขใจ

ด้านราคา

เกษตรกรที่เข้าร่วมตลาดสุขใจได้รับความเป็นธรรมจากการกำหนดราคาขายสินค้าด้วยตนเองและสามารถขายสินค้าไปสู่มือผู้บริโภคได้โดยตรงโดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง การกำหนดราคาสินค้ายังคำนึงถึงความเป็นธรรมต่อผู้บริโภค เป็นราคาที่สมเหตุสมผล เกษตรกรสามารถอธิบายแหล่งที่มาของสินค้าและเหตุผลในการตั้งราคาได้ และเมื่อมีความจำเป็นต้องขึ้นราคาก็สามารถอธิบายให้แก่ผู้บริโภคได้ว่า มีปัจจัยใดที่ทำให้สินค้าราคาสูงขึ้น

ด้านสุขภาพและคุณภาพชีวิตของเกษตรกร

สินค้าที่ขายในตลาดสุขใจเป็นสินค้าอินทรีย์ มีมาตรฐานรับรอง มาจากระบบการผลิตที่ไม่ใช้สารเคมี เหมาะกับกลุ่มผู้บริโภคที่ใส่ใจสุขภาพ นอกจากนี้ เกษตรกรที่มาเข้าร่วมกลุ่มกับตลาดเป็นเกษตรกรที่ใส่ใจเรื่องสุขภาพของตนเอง การเปลี่ยนจากการทำเกษตรเคมีมาสู่เกษตรอินทรีย์ทำให้เกษตรกรมีสุขภาพดีขึ้น ไม่เสี่ยงเป็นโรคที่เกิดจากสารเคมีทางการเกษตร

ด้านความสัมพันธ์ภายในกลุ่มเกษตรกร

ผู้ผลิตและเกษตรกรในตลาดมีการพูดคุยและประชุมเป็นประจำ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนกันอย่างตรงไปตรงมา รับทราบปัญหาและแนวทางแก้ไขร่วมกัน และยังพิจารณาความต้องการของผู้บริโภคด้วย **"ผู้ผลิตและผู้บริโภคต้อง win-win ทั้ง 2 ฝ่าย"**

เกษตรกรทุกกลุ่มที่เข้าร่วมตลาดสุขใจใช้เกณฑ์เดียวกันในการผลิตสินค้า ทำให้มีมาตรฐาน ไม่ถูกเอาเปรียบ ตลาดมักส่งตัวแทนเกษตรกรไปอบรมเพื่อนำความรู้มาแลกเปลี่ยนกันระหว่างสมาชิกในกลุ่มได้อย่างเท่าเทียม เกิดการทำงานร่วมกัน สร้างเครือข่ายเกษตรกรที่เข้มแข็ง การพัฒนาสินค้าหลายอย่างมีงานวิจัยรับรอง ทำให้เกษตรกรมีความมั่นใจในการผลิตและนำเสนอสินค้าได้อย่างถูกต้อง ตลาดสุขใจมี PGS 13 ข้อที่อ้างอิงจากมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ไทยที่สมาชิกทุกคนต้องปฏิบัติตาม

ด้านชุมชนท้องถิ่น

ตลาดสุขใจสร้างพื้นที่ในการขายสินค้าอินทรีย์ให้แก่เกษตรกรในเครือข่าย ทำให้เกษตรกรมีพื้นที่จำหน่ายสินค้าที่มั่นคง ส่งเสริมองค์ความรู้ และสร้างความเข้มแข็งให้แก่เกษตรกรในพื้นที่และชุมชน

ด้านผู้บริโภค

ผู้บริโภคได้รับและบริโภคสินค้าที่ดี มีคุณภาพ และปลอดภัย เกษตรกรยึดหลักความซื่อสัตย์ในการผลิต ตามที่เกษตรตลาดสุขใจท่านหนึ่งได้กล่าวว่า **"ปลูกเองก็ต้องกินเองได้ด้วย"**

นอกจากผู้บริโภคจะได้สินค้าอินทรีย์ที่ปลอดภัยแล้ว ยังสามารถรับรู้เรื่องราวความเป็นมาของสินค้าได้จากเกษตรกรโดยตรงทำให้ผู้บริโภคสามารถเข้าใจสินค้าได้มากขึ้น ผู้บริโภคยังมีส่วนร่วมในคณะกรรมการตลาด สามารถร่วมให้ความคิดเห็นเพื่อพัฒนาตลาดได้ เนื่องจากการการบริหารตลาดตั้งอยู่บนฐานความโปร่งใสและความจริงใจ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญในขับเคลื่อนความเป็นธรรมภายในตลาดสุขใจ

ช่วงเกษตรอินทรีย์

ช่วงเกษตรอินทรีย์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เกิดขึ้นภายใต้ดำเนินงานของสถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน (Institute for Sustainable Agriculture Community: ISAC) ซึ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2536 โดยเริ่มจากการเสนอโครงการกองทุนดำเนินงานจากทั้งในและต่างประเทศ เพื่อขับเคลื่อน ส่งเสริม และรณรงค์เกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ การริเริ่มเสนอโครงการสืบเนื่องมาจากสถานการณ์ปัญหาทางการเกษตรที่มีการใช้สารเคมีอย่างแพร่หลาย เป็นปัญหาเรื้อรังที่เกษตรกรต้องแบกรับความเสียหายอย่างมาก สะท้อนมาจากรายงานวิจัยของสถาบันฯ พบว่าเกษตรกรได้รับผลกระทบจากการใช้สารเคมี จึงได้เริ่มเชิญชวนเกษตรกรที่ต้องการเลิกใช้สารเคมีในการทำเกษตรเข้าร่วมโครงการ โดยเปิดโอกาสให้เกษตรกรทุกอำเภอในจังหวัดเชียงใหม่ได้เข้าร่วมโครงการ แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไปมีเกษตรกรเพียงไม่กี่หมู่บ้านที่สามารถเข้าร่วมได้ การขับเคลื่อนโครงการระยะเริ่มต้นดำเนินงานโดยกลุ่มเกษตรกรขนาดเล็ก

“ช่วง ไม่ใช่การมาซื้อของแล้วกลับ แต่เป็นพื้นที่ที่สามารถพูดคุย แลกเปลี่ยนกระบวนการทำเกษตรกับเกษตรกร” - ผู้จัดการตลาด

ปัจจุบันช่วงเกษตรอินทรีย์มีเกษตรกรจาก 11 อำเภอ เป็นเกษตรกรจากจังหวัดเชียงใหม่ 10 กลุ่ม และจังหวัดลำพูน 1 กลุ่ม ตั้งชื่อตลาดแห่งนี้ว่า “**ช่วงเกษตรอินทรีย์**” เป็นการใช้ภาษาถิ่นเพื่อสะท้อนอัตลักษณ์และบริบทของตลาด

ช่วงเกษตรอินทรีย์เป็นพื้นที่ซื้อขายผลผลิตทางการเกษตรและสินค้าแปรรูป เช่น ขนมไทย พืชป่าแปงข้าวไรซ์เบอร์รี่ ขนมรังผึ้ง แคบหมู นอกจากนี้ยังมีเมล็ดพันธุ์และต้นกล้าไม้ผลต่าง ๆ เกษตรกรที่อยู่ในกลุ่มจะผลิตเปลี่ยนกันเข้ามาขายสินค้า ปัจจุบันมีเกษตรกรเข้ามาค้าขายประมาณ 60 คน

การดำเนินงานของช่วงเกษตรอินทรีย์เป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกับเกษตรกร มีกรรมการเข้าไปตรวจเยี่ยมพื้นที่ ฝึกฝนเกษตรกรให้เป็นผู้ดำเนินการให้ความรู้และส่งต่อเรื่องราวผลผลิตของตนเองได้ นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมองค์ความรู้ เช่น การทำน้ำหมัก การทำปุ๋ยหมัก ที่เกษตรกรสามารถนำความรู้ไปเผยแพร่ต่อในฐานะวิทยากรให้แก่พื้นที่ต่าง ๆ ได้

การคัดเลือกเกษตรกรเข้ามาจำหน่ายผลผลิตในช่วงเกษตรกรอินทรีย์ เริ่มจากเกษตรกรที่สนใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกตลาดทั้งหมด 11 กลุ่ม จำหน่ายอาหารสด กับข้าว และขนมพื้นบ้าน เกษตรกรสะท้อนว่าการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของตลาดเป็นความตั้งใจและความเชื่อมั่นว่าเกษตรกรอินทรีย์สามารถตอบโจทย์ความมั่นคงในอาชีพได้เทียบเท่ากับการทำงานประจำในด้านรายได้และมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่า เกษตรกรเล่าว่า

"ตอนแรกใจมาก่อน เคยทำงานบริษัทเกี่ยวกับเคมีแล้วรู้สึกแปลก ๆ เป็นบริษัททำเกี่ยวกับเกษตรเหมือนกัน งานต้องใช้สารเคมีเยอะ ทดลองเอาผักจากเมืองนอกมาปลูก ใช้น้ำยา ปุ๋ย โดนสารเคมีตลอด... พ่อแม่ทำเกษตรอินทรีย์มาก่อน แต่ดูเหมือนทำแล้วไม่พอกิน แต่เอาจริง ๆ แล้ว ต้นทุนเกษตรอินทรีย์ต่ำและร่างกายเราดีขึ้น มาครั้งแรกตรวจสุขภาพ สารเคมีในร่างกายเยอะมาก หลังจากที่ทำประมาณ 2-3 ปี ไปตรวจสารเคมีหายไป เลยมาลองทำเกษตรอินทรีย์ดู" - เกษตรกรชาย อายุ 52 ปี

ก่อนหน้านี้ ช่วงเกษตรกรอินทรีย์ใช้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือ (มอน.) เป็นสัญลักษณ์รับรองความปลอดภัยของอาหาร แต่ปัจจุบันองค์กรที่รับผิดชอบให้การรับรองหยุดดำเนินงาน จึงได้ดำเนินการสร้างมาตรฐานทดแทนเพื่อใช้รับรองคุณภาพของผลผลิตเป็นของตนเอง คือ "ISAC PGS" (PGS ย่อมาจาก Participatory Guarantee System แปลว่า ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม) โดยอ้างอิงจากเกณฑ์มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ระดับชาติ ซึ่งขณะนี้กำลังอยู่ในระหว่างการพัฒนาและผลักดันให้เกิดขึ้นโดยเร็ว เนื่องจากมีเกษตรกรต้องการการรับรองเพื่อนำผลผลิตออกจำหน่าย การขอการรับรองมาตรฐานของตลาด เกษตรกรต้องระบุข้อมูล ได้แก่ ชื่อ ขนาดแปลง ผลผลิตในแปลง ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะเป็นเอกสารตรวจแปลงที่สามารถตรวจสอบย้อนหลังได้

ปัจจุบัน (พ.ศ. 2566) ได้เริ่มเปิดรับเกษตรกรรุ่นใหม่ (young smart farmer) และผู้ประกอบการแปรรูปอาหารเข้ามามีส่วนร่วมกับตลาด เพื่อให้เกิดความหลากหลายภายในตลาดมากขึ้น ดังนั้นตลาดจึงต้องตั้งเกณฑ์เพิ่มเติมเพื่อให้คงความเป็นอัตลักษณ์ของตลาดไว้ คือ อาหารแปรรูปจะต้องมีส่วน 70:30 จำแนกเป็นวัตถุดิบที่เกษตรกรผลิตเองหรือวัตถุดิบจากกลุ่มเกษตรกรในตลาดร้อยละ 70 และสามารถนำวัตถุดิบจากข้างนอกมาแปรรูปอาหารได้ในสัดส่วนไม่เกินร้อยละ 30 อย่างไรก็ตาม วัตถุดิบบางอย่างไม่สามารถทำหรือหาได้เองในตลาดและกลุ่มสมาชิก เช่น แป้งทำขนม ผู้ขายจะได้รับการยืดหยุ่นให้สามารถซื้อวัตถุดิบมาจากตลาดทั่วไปได้ แต่ห้ามใช้สารเสริมต่าง ๆ เช่น สารกันบูด พงชูรส กรณีสที่ผู้ประกอบการจะขายอาหารเมนูใหม่ต้องแจ้งตลาดก่อนทุกครั้ง ทั้งนี้การควบคุมมาตรฐานจะต้องร่วมมือกันอย่างเข้มแข็งระหว่างกรรมการตลาดและเกษตรกรและผู้ประกอบการ

หากเปรียบเทียบความแตกต่างของช่วงเกษตรกรอินทรีย์และตลาดภายนอก เกษตรกรมองว่าช่วงเกษตรกรอินทรีย์มีจุดแข็งด้านเสน่ห์ของวิถีชุมชนและความหลากหลายของสินค้าในตลาด เนื่องจากผลผลิตที่นำมาขายเป็นสินค้าที่ได้มาจากชุมชน ผ่านกระบวนการผลิตที่ใช้ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของเกษตรกร ตลาดมีสินค้าหลากหลายทั้งผักสด ผักพื้นบ้าน เนื้อสัตว์ อาหารแปรรูป แต่ตลาดทั่วไปมีการจำกัดบริเวณขายสินค้าที่ชัดเจน ทำให้ความหลากหลายของสินค้าหายไป นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ของสมาชิกในตลาดแน่นแฟ้นกว่าตลาดทั่วไปอีกด้วย

"ช่วงเกษตรกรอินทรีย์มีเสน่ห์ เพราะมันคือวิถี ทุกคนเป็นเพื่อน ขายได้ทุกอย่าง เราเชื่อใจกัน ไม่คิดว่าใครจะโกง เอาของไม่ดีมาขายนะคะ ไม่มี ความหลากหลายคือเสน่ห์ของที่นี่"- เกษตรกรหญิง อายุ 46 ปี

ความเป็นธรรมของช่วงเกษตรกรอินทรีย์

ด้านราคา

เกษตรกรมีส่วนร่วมในการตั้งราคากลางสำหรับการจำหน่ายผลผลิตแต่ละชนิดซึ่งเป็นข้อตกลงที่ยอมรับร่วมกันและมีการปรับราคาทุก 3 เดือน ราคาที่กำหนดเป็นราคาที่สามารถเฉลี่ยให้เกษตรกรมีรายได้เพียงพอทั้งปี เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบในช่วงนอกฤดูกาลที่ผักบางชนิดไม่สามารถปลูกและนำมาขายได้ นอกจากเกษตรกรจะมีรายได้จากการขายผักเป็นรายวันแล้ว ยังมีรายได้ที่จะได้รับเป็นรายปีจากผลผลิตอื่น เช่น เนื้อหมู เนื้อวัว ผลไม้

ด้านสุขภาพและคุณภาพชีวิตของเกษตรกร

การทำเกษตรกรอินทรีย์สามารถพลิกวิกฤตชีวิตของเกษตรกรให้มีสุขภาพที่ดีขึ้นได้ทั้งเรื่องของสุขภาพ ทรัพย์สิน หนี้สิน ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และสังคม

"เกษตรกรบางคนพอเลิกใช้สารเคมีแล้ว ส่งลูกเรียนจบ ชื่อที่เพิ่มได้ คุณภาพชีวิตดีขึ้น มีรถยนต์ขับ แต่ทุกอย่างอยู่ที่การบริหารจัดการตัวเองด้วย" - ผู้จัดการตลาด

"ยายมีสารเคมีในเลือด ฝังอยู่ในตัว ไม่หายสักที เราก็แปลกใจว่าเรายังสาว ๆ มีอาการหน้ามืด เพราะเราไม่รู้ว่ายามันฝังอยู่ในตัวเรา มันไม่หาย แต่มันลดลง ไปเจาะเลือดก็มีเม็ดหนึ่ง ตั้งแต่เรามาทำสิ่งนี้ เห็นว่าสุขภาพดีขึ้นหลังจากมาทำเกษตรกรอินทรีย์ มันก็ดีขึ้นเรื่อย ๆ" - เกษตรกรหญิง อายุ 70 ปี

"เราจะไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกัน ให้ชาวบ้านได้กินของดี ๆ ที่ราคาไม่แพง ทำด้วยจิตใจของเรา ไม่ใช่สารเคมี ใช้แต่อินทรีย์ มูลสัตว์ ปุ๋ยหมัก แขนปุ๋ย...เมื่อก่อนผมมีหนี้ ต้องกู้มาทำ OTOP ทำกระเป๋าผักตบชวา มีหนี้ประมาณ 2 แสน ตอนนั้นเพื่อนชวนมาปลูกผักอินทรีย์ที่บ้าน และบอกว่าต้องมาอบรมก่อน แต่ตอนอบรมก็สงสัยว่า คนมีหนี้เป็นแสนเป็นล้าน แต่มาขายผักกำละ 5 บาท 10 บาทจะปลดหนี้ได้ยังไง ผมเป็นหนี้อีก 34 ปี จะทำยังไง น่าจะตายก่อนปิดหนี้หมด แต่พอเข้ามาได้ 12 ปี มีการจัดการต้นทุนที่ดีก็ได้กำไร" - เกษตรกรชาย อายุ 73 ปี

ด้านความสัมพันธ์ภายในกลุ่มเกษตรกร

เกษตรกรผูกพันกันทางใจมากกว่าผลประโยชน์ ช่วยเหลือกันโดยไม่หวังผลตอบแทนและดูแลกันเหมือนเพื่อนและคนในครอบครัว ทำให้รักษาผลประโยชน์ส่วนรวมได้อย่างดี ผลผลิตที่เหลือจากการขายและบริโภคเองสามารถนำมาแบ่งปันให้คนในชุมชนที่ต้องการได้ สร้างมิตรภาพและความแน่นแฟ้นในชุมชน

"การตลาดที่นี่ไม่แย่งกัน ขายกันแบบพี่แบบน้อง ช่วยกันขาย มีอะไรก็เกื้อหนุนกัน นี่คือตลาดของเรา" - เกษตรกรหญิง อายุ 70 ปี

ด้านผู้บริโภค

ตลาดตอบโจทย์สุขภาพสร้างความเป็นธรรมให้แก่ผู้บริโภค ผู้บริโภคสามารถซื้อผลผลิตได้อย่างมั่นใจว่าไม่มีสารอันตรายต่อสุขภาพ เพราะไม่ใช้สารเคมีในกระบวนการผลิต

หากมีสินค้าเสียสามารถนำสินค้ามาเปลี่ยนได้ โดยแจ้งผู้ขายทราบ หากสินค้าไม่สามารถเปลี่ยนได้เพราะเสียแล้ว จะใช้วิธีคืนเงินหรือให้สินค้าอื่นทดแทนตามความเหมาะสมและเห็นชอบทั้งสองฝ่าย นอกจากนี้ตลาดพยายามไม่ปลูกผักนอกฤดู ดังนั้นกระบวนการผลิตจะช่วยให้ผักเติบโตได้อย่างเหมาะสม ไม่ต้องใช้เคมี ช่วยให้ผู้บริโภคมั่นใจในการกินได้มากขึ้น

"ลูกค้าที่ป่วยเป็นมะเร็ง ครอบครัวป่วยเป็นโรค ต้องกินผักไม่ปนเปื้อน เกษตรอินทรีย์ยังตอบโจทย์ตรงนี้ได้ ชาวบ้านได้ช่วยคนกลุ่มนี้ ในการเป็นแหล่งอาหารให้กับเขา" ผู้จัดการตลาด

ตลาดกินสบายใจ

ตลาดกินสบายใจ ตั้งอยู่ที่ห้างสุณีย์ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เกิดจากการริเริ่มของมูลนิธิสื่อสร้างสุข และความร่วมมือจากหน่วยงานหลายภาคส่วนทั้งภาครัฐและเอกชน เมื่อปี 2555 มูลนิธิสื่อสร้างสุขได้รับการสนับสนุนจากสำนักบรรณรองคส์สื่อสารสังคมและส่งเสริมการออกกำลังกาย (สำนัก 5 ในปัจจุบัน) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เพื่อขับเคลื่อนองค์ความรู้ด้านความมั่นคงทางอาหารในจังหวัดอุบลราชธานี จึงเกิด **"รายการกินสบายใจ"** ที่ถูกจัดทำขึ้นภายใต้การดำเนินงานของมูลนิธิฯ

รายการกินสบายใจเป็นรายการโทรทัศน์ที่ลงไปถ่ายทำที่สวนของเกษตรกร คิดค้นรายการอาหาร มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ร่วมกับเกษตรกรและมีเวทีเพื่อพูดคุยเพิ่มเติมหลังจบรายการ ในแต่ละปี มูลนิธิสื่อสร้างสุขจะร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจัด **"เทศกาลกินสบายประจำปี"** เพื่อเป็นพื้นที่และเวทีให้ทุกภาคส่วนได้เข้ามาร่วมพูดคุย ศึกษาแนวคิดและบทเรียนต่าง ๆ ร่วมกัน และกำหนดแนวทางการดำเนินงานเพื่อพัฒนาต่อไป นอกจากนี้ ตลาดกินสบายใจยังเป็นตลาดให้เกษตรกรได้พบกับผู้บริโภคโดยตรง อย่างไรก็ตาม ความท้าทายของการพัฒนาตลาดคือทำให้ตลาดมีความยั่งยืน

ในปี 2555-2556 จึงมีการวางรากฐานของตลาดกินสบายใจ ประกอบกับเป็นช่วงเวลาเดียวกันที่มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีดำเนินงานโครงการเสริมสร้างเกษตรกรด้านเกษตรอินทรีย์เพื่อความมั่นคงทางด้านอาหารและเตรียมการปรับตัวรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ จึงเกิดการดำเนินงานร่วมกันหลายภาคส่วนทั้งสาธารณสุขจังหวัด พานิชย์เกษตรจังหวัด ห้างสุณีย์ ซึ่งเป็นการทำงานแบบครบวงจรที่ทำให้เกิดการผลักดันให้ประกาศนโยบาย **"อุบลราชธานีแห่งเกษตรอินทรีย์"** ได้ในที่สุดเมื่อปลายปี 2556

หลังจากใช้เวลาในการศึกษาและวางรากฐานตลาดมาระยะหนึ่ง ตลาดกินสบายใจเปิดครั้งแรกเมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2558 ในพื้นที่ของห้างสุณีย์ ซึ่งเป็นหน่วยงานภาคเอกชนที่ต้องการสนับสนุนเกษตรกรให้มีพื้นที่จำหน่ายสินค้าอินทรีย์ โดยห้างสุณีย์เปิดพื้นที่ให้เกษตรกรเข้ามาขายสินค้าได้โดยไม่เก็บค่าเช่าพื้นที่ เมื่อเปิดตลาดครั้งแรกมีเกษตรกรเข้าร่วมเป็นสมาชิกประมาณ 20 กลุ่ม

วัตถุประสงค์หลักของการเปิดตลาดกินสบายใจคือ เพื่อเป็น **"พื้นที่แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค"** ทั้งนี้ วัตถุประสงค์ของตลาดเปลี่ยนแปลงไปทุกปีเพื่อให้เกิดความหลากหลายและสร้างจุดเน้นของตลาดในแต่ละปี เป็นการสร้างพลวัตในตลาด เช่น การลดโลกร้อน การสนับสนุนผู้ผลิต การสนับสนุนชุมชน การเชื่อมโยงและเข้าถึงองค์กรภายนอก เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล และชุมชน และ โมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (BCG) โดยตลาดสามารถปรับตัววัตถุประสงค์ให้สอดคล้องกับสถานการณ์และนโยบายของประเทศได้ ทำให้การขับเคลื่อนตลาดมีประสิทธิภาพ การทำงานที่สอดคล้องกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนในจังหวัดอุบลราชธานี ทำให้การดำเนินงานของเครือข่ายกินสบายใจที่ผูกโยงกับนโยบาย อยู่เสมอและผลักดันให้เกิดการดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง

ปี 2561 เกิดระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (Participatory Guarantee System – PGS) ครั้งแรกในตลาดกินสบายใจ มีกระบวนการส่งเสริมและเปิดรับสมัครสมาชิกตลาดเพิ่มเติม สมาชิกต้องต่ออายุทุกปีและจะต้องได้รับการตรวจประเมินแปลงทุกปี โดยมีคณะกรรมการพิจารณารับรอง PGS จาก 12 หน่วยงาน อาทิ เจ้าของห้าง สุนีย์ รองนายแพทย์จากสาธารณสุขจังหวัด ผู้อำนวยการโรงพยาบาลมะเร็ง เจ้าหน้าที่สำนักงานพาณิชย์ จังหวัด เมื่อเกษตรกรได้รับการพิจารณาเรียบร้อยแล้ว คณะกรรมการพิจารณารับรอง PGS จะลงนามใบรับรองมาตรฐานร่วมกันและส่งมอบให้แก่เกษตรกร

ความเป็นธรรมของตลาดกินสบายใจ

ด้านราคา

เกษตรกรสามารถตั้งราคาขายผลผลิตได้ตามความสมัครใจ ส่วนผู้บริโภคเป็นผู้ตัดสินใจซื้ออย่างอิสระ ดังนั้นเกษตรกรต้องรับความเสี่ยงขายสินค้าไม่ได้หากสินค้ามีราคาสูงเกินไป การขายผลผลิตตามกลไกตลาด ทำให้ทั้งผู้ขายและผู้ซื้อได้รับความพึงพอใจในราคาสินค้าทั้งสองฝ่าย ปัจจุบันราคาสินค้าและคุณภาพของผลผลิตมีความสอดคล้องกัน และเกษตรกรยังมีการคัดแยกคุณภาพสินค้าเพื่อเอื้อต่อการตัดสินใจซื้อได้ง่ายขึ้นของผู้บริโภค นอกจากนี้ ตลาดยังอบรมและให้ความรู้การคิดต้นทุนต่าง ๆ ผ่านกระบวนการคุยกันทุกสัปดาห์ว่าจะขายผลผลิตในราคาระดับใด เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่เกษตรกรในการตั้งราคาสินค้าอีกทางหนึ่ง

"ราคาสมเหตุสมผล ลูกค้าพอใจหลังจากที่ได้ชิมสินค้าของเรา... สามารถตั้งราคาได้เอง ในกลุ่มมีกติกา เราก็จะคุยกันก่อนว่าปีนี้ขายราคาเท่าไร เวลาเราไปขายด้วยกันในตลาดจะได้ไม่แตกต่างกันมากในระดับคุณภาพที่ใกล้เคียงกัน ลูกค้าสามารถเลือกร้านไหนก็ได้ ราคาเท่ากันหมด อย่างผักก็มีที่กำหนดราคากันว่าผักพื้นบ้านอยู่ที่กำละ 10 บาท หรือ 20 บาท และมีน้ำหนักกำหนดชัดเจน" – เกษตรกรหญิง อายุ 51 ปี

ด้านสุขภาพและคุณภาพชีวิตของเกษตรกร

นอกจากตลาดเขียวจะเป็นธรรมในมิติของราคาแล้ว ยังมีมิติสิ่งแวดล้อม คุณค่าของชุมชน เนื่องจากการทำเกษตรอินทรีย์ไม่ทำลายบริบทแวดล้อมของชุมชน นอกจากนี้ทุกคนทำงานจากใจ เห็นคุณค่าร่วมกัน มีแนวคิดในทิศทางเดียวกัน สร้างพื้นที่เรียนรู้ร่วมกัน คนในชุมชนได้อาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรต่อสุขภาพ

เกษตรกรหันมาทำเกษตรอินทรีย์เนื่องจากปัญหาสุขภาพ เกิดความเป็นธรรมด้านสุขภาพแก่เกษตรกร และสิ่งแวดล้อมในชุมชน ส่งผลให้คนในพื้นที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

“เมื่อก่อนผมทำเกษตรเคมี 100% ส่งผักให้ตลาดแห่งหนึ่ง ราคาก็โอเค แต่หลังจากปี 2550 ตัวเองเป็นมะเร็งหลังโพรงจมูก แผลได้กลืนเคมีก็ปวดหัว ต้องเลิกทำ ด้วยความที่ใจรักการเกษตร หลังจากร่างกาย พอไหวก็หันกลับมาทำเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมี... คุณภาพชีวิตก็เป็นอีกอย่างที่ผมอยากให้ผู้บริโภคได้รับรู้ มันเห็นกับตัวเราเอง ทุกวันนี้ผมอยู่ที่สวนเป็นหลัก อาศัยพืชผักใบหญ้า เหมือนธรรมชาติบำบัดเลย อยู่แล้วสบายใจ ผมมีเวลาอยู่ในสวนมากกว่าที่บ้าน อยู่บ้านแค่นอน รายได้อยู่ได้ไม่ลำบาก แต่ว่าเราไม่ได้มุ่งที่ผลกำไรโดยตรง หลัก ๆ คือสุขภาพและคนในครอบครัวเป็นหลัก ที่เหลือก็เป็นกำไร” - เกษตรกรชาย อายุ 63 ปี

ด้านความสัมพันธ์ภายในกลุ่มเกษตรกร

ตลาดกินสบายใจสามารถสร้างวัฒนธรรมใหม่ เป็นพื้นที่ให้คนทุกรุ่นอายุได้มีโอกาสเข้ามาพูดคุยกันได้ อย่างเท่าเทียม เกิดการยอมรับแนวคิดซึ่งกันและกัน เกษตรกรบางคนสามารถพัฒนาต่อยอดการทำเกษตรอินทรีย์ให้เป็นธุรกิจ กลายเป็นผู้ประกอบการ ได้รับการสนับสนุนจากเกษตรกรร่วมเครือข่ายอย่างดี

เกษตรกรท่านหนึ่งได้เล่าว่า ความเป็นธรรมที่เกิดขึ้นในแง่ของเกษตรกรในชุมชน คือการที่มีคนช่วยรับผลผลิตมาขายในตลาด เป็นการสนับสนุนเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่ที่ไม่มีกำลังในการเดินทางและไม่สามารถปลูกผลผลิตได้ในจำนวนมากพอที่จะคุ้มค่ากับการเดินทางมาขายเป็นการช่วยเหลือกันในชุมชน

“บางคนมีความสามารถปลูก แต่ไม่มีความสามารถขาย พอรวบรวมมาก็พบว่าพื้นที่ที่ไม่เคยถูกใช้ ได้ถูกใช้ประโยชน์มากขึ้น ความต่อเนื่องการปลูกมีมากขึ้น เศรษฐกิจก็จะไปตกที่เกษตรกร เคยมีฟาร์มที่ส่งขายแต่เดิมมีโรงเรือนผลิต 12 โรง ต้องขยายเป็น 16 โรง เพราะผักไม่พอขาย...พอหน้าหนาวผลผลิตเริ่มได้มากขึ้น แผงเดียวไม่สามารถรับมาขายได้ทั้งหมด ต้องช่วยกัน ฟาร์มเลยไปเปิดตลาดที่โรงพยาบาลอีกแห่งหนึ่งด้วยตัวเอง จากที่ไม่กล้าเปิดแผงตัวเอง ก็เริ่มยกระดับศักยภาพตัวเองในอนาคตอาจจะเป็นผู้รวบรวมอีกคนได้” - เกษตรกรหญิง อายุ 50 ปี

นอกจากนี้ คณะผู้ก่อตั้งยังมองว่าการมีตลาดช่วยให้เกษตรกรได้ร่วมแลกเปลี่ยนความรู้และช่วยเหลือกันได้ เกษตรกรในตลาดที่เป็นผู้สูงอายุ ถือเป็นโอกาสวันที่ตลาดเปิดให้บริการเข้ามาพบเจอเพื่อนเกษตรกรด้วยกัน ทำให้ไม่รู้สึกเหงา มีกิจกรรมทำร่วมกัน

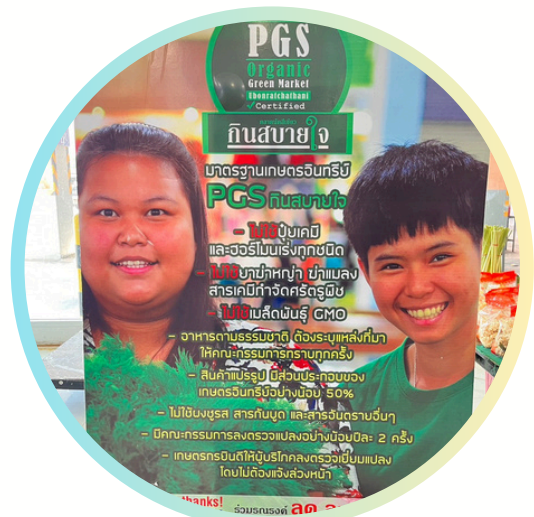
“ผู้ผลิตหรือเกษตรกรสูงวัยชอบมาที่ตลาด เป็นชุมชนในการแลกเปลี่ยน มีปฏิสัมพันธ์กัน...บางคนก็มองว่ารัฐสภามีใจที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น การช่วยลดโลกร้อน การทำอะไรที่ดีต่อสุขภาพตัวเองและสุขภาพผู้อื่น และเศรษฐกิจที่ดีขึ้น เพื่อสิ่งแวดล้อม เพื่อโลก” – คณะผู้ก่อตั้งตลาดกินสบายใจ

ด้านผู้บริโภค

เกษตรกรอินทรีย์สร้างความเป็นธรรมให้แก่ผู้บริโภคเพราะมีกฎกติกาให้ปฏิบัติตามอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความปลอดภัยของสินค้าที่ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคสามารถมั่นใจได้ว่ามีความปลอดภัย ไร้สารเคมี เกษตรกรผู้ขายมีความมั่นใจในสินค้าตนเอง ผู้บริโภคก็มีความมั่นใจที่จะซื้ออาหารที่มีคุณภาพให้กับตนเอง นอกจากนี้ เกษตรกรยังมองว่าการทำเกษตรอินทรีย์เป็นการทำบุญ ไม่ทำบาปต่อกัน เพราะทั้งผู้ขายและผู้บริโภคไม่ได้หลอกลวงกัน

“ตามที่ดูมาตรฐานแต่แรกเหมือนยุ่งยาก แต่พอเราทำตามกฎ เพราะเราต้องบอกผู้บริโภคให้ได้ เราก็ทำตามกติกา ไม่ยุ่งยาก อยากรายตลาดนี้ก็ทำตามนี้ เป็นการเคารพกฎสังคม ถ้าทำแล้วเกิดความภาคภูมิใจ ผู้บริโภคก็มั่นใจในตัวเรา บางคนเราไม่ได้มาขายก็ถามหา ความเป็นธรรมตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้ด้วย วัตถุดิบแป้งแรก ๆ ราคา 60 บาท แต่ตอนนี้ 90 บาท ยังขายเท่าเดิม แต่ลดปริมาณนิดหนึ่ง เราก็ให้ความเป็นธรรมกับลูกค้า แต่ก็อย่าให้ตัวเองขาดทุน ลูกค้าก็โอเค” – เกษตรกรหญิง อายุ 47 ปี

ตลาดอินทรีย์ยังเป็นพื้นที่เปิดให้ผู้บริโภคและเกษตรกรได้สื่อสารกันโดยตรง ทำให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคมีความเข้าใจตรงกัน เช่น ในกรณีที่ราคาสินค้าสูงขึ้น ผู้บริโภคสามารถสอบถามเหตุผลที่ขึ้นราคาได้ และผู้ผลิตสามารถชี้แจงตามความเป็นจริง ทำให้ผู้บริโภคเข้าใจสถานการณ์ได้มากขึ้น ลดการต่อรองราคาได้

“พอขึ้นราคา ลูกค้าก็จะถามว่าทำไมถึงแพงกว่าคนอื่น เราก็ต้องอธิบายว่าเราเป็นอินทรีย์นะ มีมาตรฐานนะ บางครั้งไม่ได้เอาป้าย (มาตรฐาน) ไปตั้ง ลูกค้าก็จะตามหา ก็เลยถามว่าทำไมถึงทานผักอินทรีย์ เขาก็เลยบอกว่าตัวเองเป็นมะเร็ง แต่ก่อนก็กินผักทั่วไป แต่พอเป็นมะเร็งก็อยากได้ผักพวกนี้ไปทานมากกว่า แล้วก็แลกเปลี่ยนเบอร์กัน ลูกค้าจะไม่เที่ยงเรื่องราคาแล้ว” – เกษตรกรหญิง อายุ 51 ปี

ตลาดใต้โหนด

ตลาดใต้โหนดเริ่มก่อตั้งในปี 2553 ซึ่งเป็นการร่วมมือกันระหว่างตระกูลสงสมพันธุ์ซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ กับ นักพัฒนาสังคมและคนในชุมชน พื้นที่ตลาด ณ บ้านกนกพงศ์ เป็นพื้นที่ส่วนบุคคล ผู้ก่อตั้งตลาดใต้โหนดพัฒนาพื้นที่บริเวณตลาดตามเจตนาของน้องชายซึ่งเป็นนักเขียนซีไรต์ กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ ที่เสียชีวิตไปเมื่อพ.ศ. 2549 เพื่อเป็นพื้นที่การศึกษาหาความรู้ พัฒนางานเขียน และเป็นพื้นที่สืบสานวัฒนธรรม รวมถึงงานศิลปะแขนงอื่น ทั้งดนตรีและภาพวาด นอกจากนี้ ครอบครัวของผู้ก่อตั้งตลาดยังเป็นผู้สืบทอดการรำโนราห์ซึ่งเป็น ศิลปวัฒนธรรมของภาคใต้ จึงต้องการสร้างพื้นที่แห่งนี้ให้ผู้คนได้เข้ามาใช้ประโยชน์ร่วมกันในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของคนทุกช่วงวัยในชุมชน

นักพัฒนาสังคมในจังหวัดพัทลุง ผู้มีส่วนในการขับเคลื่อนตลาดใต้โหนดเล่าให้ฟังว่า ในปี 2555 การพัฒนาชุมชนเริ่มจากความต้องการที่จะสนับสนุนและส่งเสริมอาหารพื้นบ้าน เนื่องจากจังหวัดพัทลุงมีความหลากหลายทางชีวภาพ **"พัทลุงมี (ผืน)ป่า (ทุ่ง)นา (ทะเล) ที่เชื่อมโยงกันอยู่"** จึงเริ่มส่งเสริมให้ชาวบ้านเกิดความภูมิใจในตนเอง ระดมภูมิปัญญาให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน เกิดเป็นเครือข่าย **"กินดีมีสุขพัทลุง"** ต่อมาต้องการที่จะขยายขอบเขตการส่งเสริม จึงได้เข้ามามีมือกับบ้านกนกพงศ์ที่ได้เปิดพื้นที่ให้คนในชุมชนได้เข้ามาใช้ประโยชน์อยู่แล้ว ร่วมกันพัฒนาให้เกิดเป็นตลาดใต้โหนดที่มีการวางรูปแบบการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรมจนถึงปัจจุบัน

ตลาดใต้โหนดตั้งอยู่บนพื้นที่เกือบ 20 ไร่ เป็นพื้นที่ธรรมชาติ ร่มรื่น อุดมสมบูรณ์ ทำให้ผู้บริโภคมารับซื้อสินค้า รู้สึกผ่อนคลาย ผู้ชายที่เป็นชาวบ้านมีความเป็นมิตร ซึ่งเป็นจุดแข็งของตลาดที่ทำให้นักท่องเที่ยวต้องการกลับมาเที่ยวซ้ำ นอกจากนี้ ตลาดยังมีกิจกรรมใหม่ ๆ ให้เข้าร่วมอย่างต่อเนื่อง เช่น การสอนศิลปะ สอนดนตรี สอนรำโนราห์ ผู้จัดการตลาดเล่าเสริมว่า

"ต้องการให้ตลาดเป็นพื้นที่ให้คนได้พักผ่อน เมื่อตลาดเป็นของใหม่ของชุมชนก็ต้องมีกุศโลบายให้คนเข้ามาใช้...เราให้ความสำคัญกับเด็ก จึงชวนเด็ก ๆ มาทำกิจกรรม ชวนเพื่อน ๆ นักดนตรีมาสอนดนตรี ชวนเพื่อน ๆ จิตรกรมาสอนวาดภาพให้เด็ก ผู้ใหญ่ก็จะเริ่มทยอยเข้ามา เริ่มมีค่ายสำนักรักบ้านเกิด ค่ายนักเขียน...ถึงกิจกรรมเข้ามาจนคนเยอะ ช่วงหลังมีศิลปินแห่งชาติมาร่วมงานด้วย จะประทับใจไว้ ทำให้ตรงนี้เด่นหรืออย่างหนึ่งของตลาดใต้โหนด"

สินค้าในตลาดใต้โหนดสามารถจำแนกออกเป็นผลผลิตเกษตรอินทรีย์และพืชผักพื้นบ้าน ในมุมมองของผู้จัดการตลาดมองว่า ผลผลิตเกษตรอินทรีย์คือ ไม่ใช่ปุ๋ยเคมี อย่างไรก็ตาม ผลผลิตบางอย่างจำเป็นต้องใช้สารเคมีในการดูแลผลผลิต เช่น ทุเรียน แต่จะใช้ปุ๋ยเคมีไม่เกินร้อยละ 20 ของปริมาณปุ๋ยที่ให้ ส่วนที่เหลือใช้ปุ๋ยอินทรีย์ทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ตลาดไม่อนุญาตให้ใช้สารเคมีกับผักทุกชนิด นอกจากนี้ ตลาดได้จัดสอนวิธีการทำปุ๋ยที่บ้าน เกษตรกรหลายคนจึงนำความรู้ไปปรับใช้ที่สวนของตนเอง

สินค้าประเภทผักและผลไม้ไม่ต้องมาจากสวนของผู้ขายเองและต้องเป็นเกษตรอินทรีย์ ตลาดไม่อนุญาตให้ซื้อผักผลไม้จากตลาดกลางมาขาย ผักผลไม้ต้องสามารถตรวจสอบที่มาได้ และพิสูจน์ได้ว่าเป็นผลผลิตที่มาจากบ้านผู้ขายจริง กรรมการตลาดและหัวหน้าโซนจะเป็นผู้ตรวจคุณภาพโดยการเยี่ยมบ้านเพื่อตรวจสอบแหล่งผลิต

"คนที่ขายผักต้องมีแปลงผัก คนที่ขายข้าวสารต้องมีนาปลูกข้าว ถ้าผักที่บ้านหมด ปลูกไม่ทัน คุณไปเอาของเพื่อนบ้านมาได้ แต่ห้ามไปซื้อในตลาดและต้องบอกได้ว่าของที่นำมาขายนั้น เป็นของเพื่อนบ้านคนไหน"

นอกจากนี้ การตรวจสอบความปลอดภัยของสินค้าในตลาดเพื่อรักษามาตรฐานด้วยระบบชุมชนที่ทุกคนร่วมมืออย่างเข้มแข็ง โดยการสอดส่องดูแลระหว่างพ่อค้าแม่ค้าด้วยกันเอง

ความเป็นธรรมของตลาดใต้โหนด

ด้านราคา

ราคาสินค้าในตลาดใต้โหนดอ้างอิงตามตลาดภายนอกทั่วไป และกำหนดให้ผู้ขายตั้งราคาไม่สูงกว่าตลาดภายนอก เพราะเกษตรกรไม่ต้องแบกรับค่าขนส่งเพราะบ้านอยู่ใกล้ตลาด หากเป็นอาหารพร้อมทานจะพิจารณาให้ราคาที่ตั้งในตลาดเหมาะสมเป็นมาตรฐานเดียวกัน อาหารและผลผลิตที่ตลาดใต้โหนดราคาถูก เพราะเกษตรกรผลิตเอง บางที่มีสินค้าจำนวนมากอาจปรับราคาลงในช่วงบ่าย เพื่อขายผลผลิตให้หมดและไม่เหลือทิ้ง นอกจากนี้ ผู้จัดการตลาดแนะนำให้เกษตรกรแปรรูปผลผลิต เพื่อไม่ให้ราคาสินค้าต่ำจนเกินไปและสามารถนำเอาผลผลิตไปต่อยอดได้

ด้านสุขภาพและคุณภาพชีวิตของเกษตรกร

ตลาดใต้โหนดเป็นช่องทางกระจายผลผลิตให้ชาวบ้านที่สามารถส่งเสริมคุณภาพชีวิตของเกษตรกรได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการเพิ่มขึ้นของรายได้ ซึ่งนอกจากจะขายผักผลไม้ปลอดสารแล้ว ยังมีผักพื้นบ้านซึ่งหายากในตลาดทั่วไป เช่น ผักกูด ซึ่งเป็นผักที่ชาวบ้านเก็บหาได้ในพื้นที่ นอกจากลูกค้าทั่วไปแล้ว ร้านอาหารยังมาสั่งซื้อผักจากผู้ค้าที่ตลาดนี้ เพราะมั่นใจในคุณภาพและความปลอดภัยต่อสุขภาพ

นอกจากสุขภาพกายที่ดีจากการผลิตและบริโภคผักอินทรีย์ของทั้งผู้ค้าและผู้บริโภคแล้ว สิ่งที่ได้รับอย่างชัดเจนคือ สมาชิกในตลาดมีสุขภาพจิตดี โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ซึ่งใช้ตลาดเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนและพบเจอผู้คน ช่วงเย็นจะมีดนตรีให้แม่ค้าและนักท่องเที่ยวได้ผ่อนคลาย สมาชิกมีสุขภาพจิตดีขึ้น การเข้าร่วมตลาดยังเสริมสร้างศักยภาพให้ผู้หญิงในชุมชนสามารถพึ่งพาตัวเองได้

“เขบอกว่าตั้งแต่มีตลาดที่นี่ เขารู้สึกว่าเขาได้เพิ่มศักยภาพของตัวเอง ไม่ต้องแบมือขอตั้งค้จากสามี เขาก็หาได้ เขาเป็นผู้นำได้ เปลี่ยนจากผู้ตามเป็นผู้นำในครอบครัวในเรื่องของเศรษฐกิจได้” --- ผู้จัดการตลาดใต้โหนด

ด้านความสัมพันธ์ภายในกลุ่มเกษตรกร

สมาชิกทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการบริหารจัดการตลาด ผู้จัดการหรือกรรมการตลาดจะแจ้งผู้ขายทุกคนว่าให้จำลองตลาดเสมือนเป็นบ้าน แต่ละโซนเป็นหมู่บ้าน ที่ตั้งตลาดเป็นตำบลหนึ่ง มีผู้ใหญ่บ้านดูแล ซึ่งจะเป็นการคัดเลือกมาจากสมาชิกในบ้าน คือผู้ขายสินค้าในแต่ละโซนมีคณะกรรมการตลาด ทุกคนมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกันไป เช่น ตรวจสอบคุณภาพอาหาร ฝ่ายสถานที่ ประชาสัมพันธ์ ปฏิคม เหนรัญญิก ควบคุมทั่วไป ทุกคนล้วนเป็นคนในตลาดคัดเลือกขึ้นมาจากสมาชิกภายในตลาดทั้งหมด และหมุนเวียนคัดเลือกใหม่ทุก 2 ปี นอกจากนี้ เกษตรกรที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกของตลาดสามารถมีส่วนร่วมในการร่างและกำหนดกฎเกณฑ์และกติกาของตลาด ดังนั้นกฎกติกาที่ถูกระบุใช้ออกมาจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนยอมรับและปฏิบัติตาม กฎของตลาดสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์

ด้านชุมชนท้องถิ่น

นอกจากสภาพแวดล้อมที่ดีแล้ว การดำเนินงานของตลาดใต้โหนดยังสร้างโอกาสให้คนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ชุมชน "ความเป็นธรรมสร้างคุณภาพชีวิตให้คนในชุมชน สร้างโอกาสให้คนในชุมชนทุกเพศ ทุกวัย" พื้นที่ส่วนหนึ่งของตลาดจัดให้มีตลาดเด็ก เพื่อให้เด็กในชุมชนได้เข้ามาทำกิจกรรมและฝึกขายของ นอกจากนี้ ตลาดยังส่งเสริมให้เด็กได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โดยการสร้างมีคคุณุเทศ์เด็ก เชิญชวนเด็กมาทำกิจกรรม เมื่อเด็กเข้ามาทำกิจกรรมจะช่วยดึงดูดให้ผู้ใหญ่มาทำกิจกรรมร่วมกันได้ด้วย มีการจัดทัศนศึกษาพาแม่ค้าหรือเด็ก ๆ ออกนอกพื้นที่เพื่อไปศึกษาดูงาน เปิดโอกาสรับประสบการณ์ใหม่ ๆ เพื่อนำมาพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ต่อไปได้ เช่น การทำกระจุย การทำอาหารท้องถิ่น การทำลูกหยี กลัวยวาบ ซึ่งนับเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและอาหาร แลกเปลี่ยนและรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นอีกทางหนึ่ง

ด้านผู้บริโภค

ผู้บริโภคสามารถพูดคุยกับพ่อค้าแม่ค้าได้โดยตรง ได้รับข้อมูลและเรื่องราวการผลิตได้ นอกจากนี้ตลาดยังกำหนดให้ทุกร้านค้าติดเบอร์โทรศัพท์ของตนเอง เพื่อเป็นช่องทางให้ลูกค้าโทรติดต่อประสานได้โดยตรง รวมถึงมีตู้รับความคิดเห็น ผู้บริโภคสามารถแจ้งปัญหาโดยเขียนใส่ตู้รับหรือแจ้งที่ประชาสัมพันธ์หรือเพจเฟซบุ๊กของตลาดได้ นอกจากนี้การสื่อสารกับผู้ขายและตลาดได้โดยตรงแล้ว สิ่ง que ผู้บริโภคได้รับความเป็นธรรมมากที่สุด คือความมั่นใจในอาหารและสินค้าที่ซื้อไปว่ามีความปลอดภัย

Scan เพื่อรับเอกสารอิเล็กทรอนิกส์

โครงการวิจัยระบบการจัดการอาหารเพื่อสุขภาวะตลอดห่วงโซ่ และมาตรการลดการเข้าถึงอาหารที่ไม่ดีต่อสุขภาพของคนไทย | การศึกษาความเป็นธรรมในห่วงโซ่อุปทานอาหารด้วยกลไกตลาดเขียว สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

การอ้างอิง

จงจิตต์ ฤทธิรงค์, ภัทรารักษ์ จิ่งเลิศศิริ, พิมลพรรณ นิตยมนรา. (2567). **เรื่องเล่าตลาดเขียว 4 ภาค**. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.